

Komáromi Attila

„Kecskemét volt a mérce”

- *Honnan és hogyan kerültél Kecskemétre?*
- Kiskunhalason érettségiztem. Érettségi után nem javasoltak továbbtanulni.

– *Osztályidegen voltál?*

– Nem osztályidegen, rossz voltam, szóval sok baj volt velem, igazgatói megrovást is kaptam. Akkor még az volt a divat, hogy ha elmentél dolgozni, akkor vagy a volt iskolád, vagy a munkahelyed javasolt. Egy évig dolgoztam a statisztikai hivatalban. Jelentkeztem tanárképző főiskolára, megmondom őszintén, a testnevelés miatt. Annak idején kézilabdáztam, igazán nagyon jó pedagógus Horváth Pikó volt, a testnevelő tanárom. Szerettem a történelmet, a magyart, sokat olvastam. Így aztán magyar–történelem–testnevelés szakra vettek fel. Csakhogy porckorongsérvem lett, és az aktív sportolást be kellett fejeznem. Akkor elmentem orosz szakra, iszonyú sokat szenvedtem, mert egy görög–latin szakos középiskolai tanárom volt, a Sütő Józsi bácsi, az itteni ügyvédnek az apukájáról van szó, és hát lehetett nála puskázni, így aztán nem tanultam meg oroszul. Végül is sikerült az orosz szakot elvégeznem. Azt ígérték a főiskolán, hogy benn maradok a történelem tanszéken, és akkor ebben az embervásárban nem is vettem részt, mert úgyis ott maradok, nem kell munkahelyet keresnem. Aztán az utolsó pillanatban kiderült, hogy nincs hely. Sok minden oka van, utólag kiderült, erről most nem akarok részletesen beszélni. Röviden arról volt szó, hogy közben megkerestek a rendőrségről. Én akkor nem tudtam, hogy létezik III/III, hogy nekik kellene dolgoznom, mivel elég népszerű voltam a fiatalok között. Mondtam, hogy szó sem lehet róla. Egyszer csak fölhívott a főiskola főigazgatója, hogy sajnos nincs státus.

– *Utánad nyúltak.*

– Persze, valószínűleg. Ezt ugyan bizonyítani elég nehéz, de szinte biztos. És aztán csavarogtam Halason, és a volt általános iskolai igazgatóm, Halász Géza megkeresett, megkérdezte, mit csinálók. Mondtam neki, hogy nincs helyem. „Hú, hát nekünk kellene, gyere hozzánk. Testnevelést is kellene tanítanod, meg magyart is, történelmet is.” Így kerültem vissza Halasra egy évig. Közben jelentkeztem volna egyetemre, de Géza bácsi mondta, hogy szó sem lehet róla, van három szakod, miért járnál még most egyetemre is, általános iskolában tanítasz, ide elég a végzettséged. És akkor a KISZ-től megkerestek, először úttörő titkárnak. Azt nem vállaltam, mondtam, hogy nem értek hozzá. Aztán kultúrosnak hívtak, azt elvállaltam.

Komáromi Attila tanár, az MSZMP Bács-Kiskun Megyei Bizottságának politikai munkatársa kulturális területen, a nyolcvanas évek elején a kecskeméti Katona József Színház igazgatója.

– *Melyik évben járunk ekkor?*
– 1966 őszén kerültem ide, az otthoni lakásból egy albérlésbe. Akkor nőtlen voltam még, így kezdtem, tehát '66 óta vagyok Kecskeméten.

– *Mindvégig a kultúrával foglalkoztál?*
– Igen. Akkor volt a Ki mit tud?-os korszak, az ifjúsági klubos korszak. Most sokféle-képpen ítélik meg ezt, én nagyon kedveltem, mert érdekes volt klubokat csinálni, meg Ki mit tud?-ot szervezni. Megyei versenyeket zsűriztünk, szavalóversenyeket, érdekes volt.

– *Az a korszak ott tényleg az aktív közösségi művelődés időszaka volt.*
– Igen, valószínű. Az ifjúsági klubokról azóta is szép emlékeket őrzök, ha találkozom korombeliekkel, ők is emlegetik, hogy emlékszel rá, Dunapatajon, vagy bárhol másutt, micsoda remek dolgokat éltünk meg? Ezekben a klubokban legfeljebb csak közvetett politizálás folyt, abszolút nem a politika színterei voltak, hanem szórakoztunk. A Ki mit tud? is egy nagyon izgalmas dolog volt, a szavalóversenyek akkor indultak el, jórészt KISZ-es közreműködéssel, egyszóval ez egy érdekes korszak volt, nekem legalábbis.

– *A KISZ-ben politikai munkatárs voltál mindvégig?*
– Igen, a végén lettem titkár, de csak egy évre.

– *És onnan egyenesen átemeltek a pártapparátusba.*
– Igen, oda kerültem. Ott nekem kisebb-nagyobb összetűzéseim voltak az osztályve-zetőmmel, sok mindenben nem értettünk egyet.

– *Ki volt az osztályvezető?*
– Gera Sándor. Finoman szólva nem volt elég felkészült, meg egyébként is sok gond volt vele. És aztán elkerültem a színházba, voltak gondok, és én úgy gondoltam, hogy ezeket kezelni tudnám. Be is jött volna, ha nem úgy történik, ahogy később történt.

Szónyi G. Sándor és a Tömöry Péter¹ volt itt a művészeti vezető. Én akkor már külső emberként segítettem őket, például a műsorpolitika kialakításában. Határon túli magyar szerzők, itthoni kortárs szerzők darabjait játszottuk, aztán játszottunk Páskándi Gézá-t, játszottunk Czakó Gábort. Az évadot a Bánk bánnal kezdtük, játszottunk Vörösmarty-darabot, aztán szórakoztatót, a Charlie néniét. Szimferopolból hívtunk egy rendezőt, az is nagyon jó volt, három egyfelvonásos Lakodalmak címen, egészen különleges elő-adás volt. Akkor rendeztünk először Kamaraszínházi Fesztivált. Szegény Heltai Nándi azóta is mindig mondja, hogy majd leírja, hogy mit nem engedtek neki akkor közölni. A Kamaraszínházi Fesztivál 1983-ban volt. Szónyi G. Sanyi, aki a televízióban rendezett, itt volt félállásban, meg a Tömöry Péter, aki Erdélyből jött át, velük hármasban szerve-ztük a fesztivált. Hívtunk társulatokat és előadásokat Felvidékről, Kassáról, Erdélyből és Újvidékről is.

– *Ladik Katalin² estjére máig elevenen emlékszem.*
– Ladik Kati, igen, tényleg nagyon erős előadás volt. Na most ezt elég bátran meg mertük tenni, lehet, hogy túl bátrak is voltunk, mert én nyilatkoztam azt is, hogy jövőre

1 Tömöry Péter (1943) rendező, író, költő. 1979–1983 között a kecskeméti Katona József Színház művészeti vezetője

2 Ladik Katalin (1942) újvidéki költő, színésznő. 1992-ben áttelepült Magyarországra.

nemcsak határon túli magyar, hanem még távolabbi magyar fesztivál is lesz. Hát ebből nem lett semmi. Akkor jöttek a Jancsó Miklósek.

– *Hány évig voltál színházigazgató?*

– Két évadot voltam, ebből egy sima évad volt, a másik az már nem az volt, mert közben érkeztek Jancsóék.

– *Mi állt Jancsó kinevezésének a háttérben? Kellett nekik egy vidéki színház?*

– Igen.

– *Téged büntettek?*

– Nem. Nem hiszem, hogy engem büntettek, de lehet. Ők jelentkeztek Győrbe. Annyit tudok, hogy az akkori győri megyei párt-vb is tárgyalta ezt az ügyet. A győri nagyipari üzemnek, a Rábának volt az igazgatója akkoriban Horváth Ede. Markó Iván, a Győri Balett művészeti vezetője elment Horváth Edéhez, és azt mondta, hogy ha a Jancsóék a győri színházba jönnek, akkor ő abbahagyja. Markó Ivánnal akkor lett világhírű a Győri Balett. Markó elérte, hogy Jancsóék nem kerültek a városba. Utána keresgéltek új helyeket, és ilyen új hely volt Kecskemét.

Azt tudni kell, hogy Gyurkó László volt ennek a fő mozgatója, háttérben Hernádi Gyula, Jancsó állandó szerzőtársa, és a húzónév, az a Jancsó Miklós volt. Én mondtam is a Miklósnak, amikor többször összeugrottunk, hogy vigyázz, ezt Jancsó-korszaknak fogják hívni, nem Hernádi- és Gyurkó-korszaknak! Végül idejöttek, és akkor én le akartam mondani. A barátaim, Tömöry, Szőnyi G. és Balogh Tibi³ biztattak, hogy maradjak nyugodtan, nem fognak ezek sokáig itt maradni. Hittem nekik, maradtam. Az egy iszonyú helyzet volt. Gyurkó országgyűlési képviselő volt, akkor írta a Kádár-könyvet, akkor kapta a Kossuth-díjat, Jancsó Kossuth-díjas volt, Hernádi még nem volt Kossuth-díjas, de befolyásos ember volt, és hát tulajdonképpen nekem kellett volna mindent fölállalni helyettük.

– *És ehhez még arroganciával is beszéltek veled?*

– Persze. Azt mondták, hogy nekik nem kell munkaköri leírás, majd demokratikusan eldöntjük, hogy mit fogunk dönteni. És mondtam nekik, hogy ne hülyéskedjetek már, ti hárman velem szemben? Miféle demokrácia lesz ez? És mondom, egészen durva dolgok történtek, ami azóta is felkavar, ha eszembe jut. Jöttek különböző emberek a szervezésre, gazdasági vonalra, mind az ő embereik voltak. És anyagilag mindent nekem kellett vállalni.

– *Nyilván akkor sem volt korlátlan a büdzsé.*

– Majdnem korlátlan volt, mert hogyha a Gyurkó szólt a minisztériumban, akkor kaptunk pénzt. Ez, gondolom, hogy az akkori kultúrpolitikai irányításnak, a szóbeli irányításnak volt köszönhető. Erre a kultúrpolitikára, az Aczél-féle kultúrpolitikára az volt a jellemző, hogy szóban intézkedett, telefonon küldte az utasításait.

– *Tehát nem nagyon írtak le semmit.*

– Semmit, én legalábbis olyat nem láttam később se, előtte se, hogy az Aczél vagy valaki aláírásával érkezett volna valami. Viszont telefont azt kaptunk tisztességesen, sőt, olykor-olykor Aczél elvtárs inkognitóban megjelent az előadásokon is.

3 Balogh Tibor színikritikus, dramaturg, ekkor a kecskeméti színház tagja.

– *Ezek a telefonok mindig direktek voltak, tőle vagy az apparátusától?*
– Volt, amikor tőle, volt, amikor az apparátusától, többnyire az apparátusától. Eszembe jut, ez még egy korábbi időszaknak a ballépése, amikor a Fiala Írók Találkozója volt⁴, akkor a pártbizottságon dolgoztam és nem volt bent senki. Egyszer jön a Katanics⁵ titkárnője, hogy gyere már, Aczél elvtárs akar valamit. Bejelentkezem, hogy Komáromi Attila. Mivel foglalkozik? Mondom, kulturális területen dolgozom. Hallom, hogy maguknál lesz a fiatal írók találkozója Lakiteleken – mondja. És azt is hallom, hogy Illyés Gyula is ott lesz. Mondom, igen, nagyon örülünk annak, hogy itt lesz. Meg voltam hatódva, hogy Aczél elvtárral beszélgetek. Azt mondja, hogy mit fog ott mondani az Illyés Gyula? Én marha meg azt mondtam neki, hogy ne haragudjon, Aczél elvtárs, de én úgy tudom, hogy maga sokkal sűrűbben találkozik Illyés Gyulával, nem tudom, mit fog mondani, tessék tőle megkérdezni. Azt mondta, hogy jó, köszönöm szépen. Hanem másnap reggel hívat Katanics. „Mit csináltál te, hogy volt, mint volt, föl kell mennem az Aczélhoz.” Elmondtam neki. Természetesen Aczél jól leteremtette őt, aztán meg ő engem.

– *Hivatali úton visszakaptad.*
– Ez körülbelül a színház ügyében is így volt. Gyurkó szegény – nyugodjék békében ő is, Hernádi is, nem akarom őket bántani – a kultúrtörténet szerint is belebukott a 25. Színházba, akart egy másik színházat. Nem akart igazgató lenni, felelősséget vállalni, gondolta, itt van egy hülye – ez voltam én –, anyagilag majd ő vállalja a felelősséget, a többit meg majd mi elintézzük. Többször összevesztünk, meg nem írtam alá, de nem akarok belemenni ebbe...

– *Pedig érdekelne.*
– Meg volt szabva miniszteri rendeletben, hogy ki mennyit kaphat, hogy például próbára Kossuth-díjas színésznek kifizethető mondjuk ötezer forint, ami akkor nagyon nagy pénz volt. A Jöjj délre, cimborámmal kezdtük a próbákat. Az első bemutatónk Hernádi-darab volt. Kezdetben Jancsó neve nagyon vonzónak tűnt. Szegény Bessenyei Feri bácsi, akit a Királyi vadászatra hívtunk, mondta nekem: „Direktorom, a maximum a minimum!” De nem csak ő jött, jött Madaras Jóska, meg Kozák Andrásék is, az ő hívásukra. Aminek én örültem, mert azért a közönséget ezek a nevek vonzották. És legyünk őszinték: csalogatta a közönséget a meztelenség is. Gondolj bele, hogy akkor meztelenséget a magyar színpadon sehol nem láttál! Pesten lehetett néhány bárban vetkőző nőket látni. Hol lehetett még? Kecskeméten, a Jöjj délre, cimborámban! Erdős Mariann 800 vagy 1000 forintért pucéran átvonult a színpadon, ami akkor nagy pénz volt, nekem akkor hatezer forint volt a fizetésem, és az egy jó fizetés volt. Szóval iszonyú sok összeveszés volt, szinte mindig a pénz miatt. Mondok egy példát: Madaras Jóska napi ötezer forint próbapénzt kért, ugyanannyit, mint a Kossuth-díjas Bessenyei Ferenc. Mondom nekik, hogy nem lehet, értsétek meg, neki csak 1500 forintot fizethetek.

– *Szabott tarifa volt.*
– Szabott tarifa volt, de a maximumot mindig ki lehetett fizetni, mert annyi pénzt a Gyurkó mindig szerzett. De attól többet nem. És ha több kellett – és igen gyakran több kellett volna –, akkor jöttek, hogy én írjam alá. Lehet, hogy gyáva voltam, de nem írtam

4 Fiala Írók Találkozója, 1979, Lakitelek, Lezsák Sándor szervezésében.

5 Katanics Sándor, az MSZMP Bács-Kiskun Megyei Bizottságának ideológiai titkára.

alá. És hát ebből iszonyú sok összeveszés volt. A szervezőiroda vezetője, szegény, már ő is meghalt, a volt 25. Színház jegyszedője volt, ő akart itt diktálni, a helyi viszonyok totális ismerete nélkül. Fővárosi módon viselkedtek, azt meg nem lehet, még a színházban sem.

- *Raadásul nem is voltak igazán sikeresek az előadások.*
- Kezdetben igen.

– *Amíg az egzotikum, meg az érdekesség elvitte az egyes előadásokat.*

– Soha nem felejttem el, a Jöjj délre, cimborámra tömegek jöttek. Volt olyan fickó, aki-nél már szóltak a jegyszedők, hogy igazgató úr, ez a pasas már hatodszor van itt. Aztán kiderült, hogy csak Erdős Mariannt akarta látni. Az egyik gimnáziumi barátom hívott, hogy nem kap jegyet, soltvadkerti volt. Mondom, gyere, beülsz az igazgatói páholyba és kész. Előadás közben aztán kérdezi tőlem: Te ezt mindennap látod? Öreg és nőtlen volt. Mondom neki: látom, de engem nem érdekel. És elmondtam még neki, hogy esténként ez mennyibe kerül a színháznak. Előadás után leültünk a művészklubban, iszogattunk. Azt mondja nekem: Te, ide figyelj, te a fiúkat szereted? Mondom, miért? Mert azt mondtad, hogy téged nem érdekel. Mondom, dehogyis, mindig az jut eszembe, hogy mennyibe kerül ez nekünk. Szóval ilyen mókás dolgok is voltak, meg durvábbak is, egészen addig, hogy szegény feleségemet is molesztálták ezzel, akivel pedig nagyon jól megvoltunk. Késő estig bent voltam a színházban, hazamegyek, és azt mondja nekem: Ne haragudj már, egy női hang telefonált. Ma ötödször. Azt mondja, tudom-e, hogy hol van az igazgató úr? Mondtam neki, hogy tudom, bent van a színházban. Azt mondja erre, nem, hanem a 26-osban kefél, és lerakja a telefont. És akkor az ötödik hívás után szólt a feleségem, hogy ő ugyan bizik bennem, de ez az egész kezd egy kicsit kínessá válni. Aztán a megynél fel is jelentettek, szóval balhé volt...

– *Úgy érzed, hogy az volt a baj, hogy karakteres és határozott voltál, vagy az volt a szándékuk, hogy módszeresen kimozdítanak az igazgatói székéből, olyan helyzetet teremtve, hogy előbb-utóbb már te akarsz felállni?*

– Igen, de utána meddig maradtak? Még egy jó fél évet, míg a Gera⁶ átvette, aztán ő volt egy fél évig, és utána elmentek. Tehát nem volt siker.

– *Emlékszem A falu rosszára, amit úgy emlegetett a város, hogy „világ csúfja”, mert nagyon nem volt sikeres, ellenére annak, hogy népszínmű volt.*

– Igen, azt hiszem, ezt Gyurkó rendezte.

– *Nem volt kész. Talán Jancsó rendezte volna, de épp külföldön forogott és más fejezte be, pontosabban nem fejezte be.*

– Valójában nem rendeztek ők! Tulajdonképpen a Jancsó is úgy rendezett, hogy odaültek hárman, és mondták, hogy most ez legyen. Megvolt a műsorrend, hogy mikor lesz a bemutató, és akkor közölték, hogy akkor biztosan nem lesz bemutató, mert nem készül el az előadás. Én meg: dehogynem, ekkor lesz, értsétek meg, bérletük van, nem maradhat el előadás! Nem lehet, hogy képzelem én? Mondom, úgy képzelem, hogy ennek így kell működnie. Folyamatos konfliktus volt. Akkor aztán mégis megvolt a bemutató.

6 Gera Sándor, az MSZMP Bács-Kiskun Megyei Bizottsága Kulturális Osztályának vezetője, Komáromi Attila után rövid ideig a Katona József Színház igazgatója.

De hogy naponta ezzel a nyúggal éltem, kaptam egy infarktust. Nem merem megmondani nekik, hogy a szívemmel van baj, a bőrkórházba feküdtem be. És aztán utána mondtam, hogy befejeztem, elmegyek. Nézd, ennyi idő után érdemes elmondani hülyéskedésből, hogy kinek volt még ebben a megyében két Kossuth-díjas beosztottja? Csak nekem! Szóval végső soron ez egy izgalmas korszak volt, meg tanulságos is. Hál' Istennek megúsztam. Tanulságos volt, hogy a hatalom, meg a Pestről lejövő, úgynevezett nagy művészek mit tettek ezzel a színházzal rövid idő alatt.

Egyszer Jancsó Miklóssal elmentünk Újvidékre. Ő ott a Ladik Katalinnak fölújította az előadását és három napig együtt voltunk. Próbáltam meggyőzni arról, hogy ez így nem mehet tovább, ez '84 elején volt valamikor, Gion Nándor volt az újvidéki színház igazgatója. Szóval próbáltam meggyőzni, hogy ez így nem mehet tovább. Meg is állapodtunk, hogy próbáljuk meg normális mederbe terelni az együttműködésünket. Hazajöttünk három nap múlva, Gyurkóék pedig a Miklóst visszaállították a régi kerékvágásba. De ennek ellenére ez érdekes és fontos korszak volt a színház életében is, az enyémében is.

– *Mi történt veled a lemondásod után?*

– Utána kerültem az Oktatási Igazgatóságra.⁷ Fölajánlottak nekem középiskolai igazgatói állást, de mert hosszú ideje nem tanítottam, – esti tagozaton mindvégig tanítottam –, nem ismertem belülről azt a világot, inkább kimentem az Oktatási Igazgatóságra beosztottnak.

– *A pártbizottságon dolgoztál kulturális ügyekkel foglalkozó munkatársként, amikor elindult Kecskeméten a nagy intézményfejlesztés, amikor sorra jöttek létre a különlegesebbnél különlegesebb műhelyek. Mennyire kellett ezekhez a pártbizottságok konkrét engedélye vagy döntése, mennyire múlt Gajdócsin, mennyire múlt az aczéli engedékenységen? Avass be ennek a mechanizmusába, kérlek!*

– Nézd, ez részben Gajdócsitól függött. Emlékszem rá, hogy voltam egy szűkebb körű beszélgetésen, Romány, Gajdócsi, azt hiszem Katanics Sanyi volt még ott, meg még valaki, meg én. És akkor mondja Romány Gajdócsinak, tudod, én vagyok a főispán, te meg az alispán, és ennek így kell lenni. Téged választanak, engem meg főntről küldtek. Ez történelmi példa. Kétségtelen, hogy Gajdócsi is, Romány is, Katanics is, akartak valamit csinálni a kultúra területén. Nehogy félreértsd, nem dicsekvés, de ha valamit ezeknek az embereknek mondtál, hogy itt van egy tehetséges keramikus, akkor azt mondták, hogy küldd be, tehát egy picit hallgattak a beosztottakra. Nélkülük nem valószínű, hogy lett volna intézményfejlesztés, Romány nélkül se, meg a Horváth Pista nélkül se, Gajdócsi nélkül se. Bodor Jenő⁸ is kellett hozzá, és biztos, hogy én is kellett hozzá. Aczél-ügyben pedig, mivel nagyon telefonos ügyintézés volt, sok mindenről nem is értesültünk. Én például arról, hogy a Csoórinak az írását kiollózták a Forrásból 1980 januárjában, még Katanicstól sem hallottam, hanem csak később jutott el hozzám a hír, valószínűleg a nyomdából került be, nem az apparátusban hallottam. Tehát ez a direkt irányítás annyira szűk kört érintett, hogy még az úgynevezett bizalmasoknak sem mondták el, hogy éppen mi történt. Hatvani Dani telefonált, elmondta, hogy mi történt, s kérdezte, mit tudok róla. Mondom, semmit nem tudok róla. Mivel szóban történt sok

7 Az MSZMP Bács-Kiskun Megyei Bizottságának Oktatási Igazgatósága.

8 Bodor Jenő a Bács Kiskun Megyei Tanács Művelődésügyi Osztályának vezetője, a '80-as évek elejétől a megyei Moziüzemi Vállalat igazgatója.

minden, meglehetősen szűk körben mozgott az információ, legalábbis én úgy tapasztaltam, és utólag is úgy látom, hogy meglehetősen szűk körben történt az intézkedés is.

– *Gondolom, különösen a kényes ügyekben.*

– Ha kényesnek nevezed, nevezük kényesnek, nevezhetjük ocsmánynak is, nevezhetjük érdekesnek is. Például, amikor idejöttek a Jancsóék, akkor én Tóth Dezsővel⁹ az egyik nagy irodában összevesztem, kiabáltunk egymással, ebből se lett semmi, hiába kiabáltam, meg ő is hiába kiabált, egyszerűen azt történt, amit Aczél elvtárs akart. Nekem Tóth Dezső nem mondta azt, hogy fogjam be a számat, úgyis hiába kiabálok, mert Aczél György akarja, hogy ők hárman Kecskemétre jöjjenek.

– *Ezek szerint ez nem a megyei vezetők döntése volt, hanem Aczél György személyesen.*

– Nagyon valószínű, viszont úgy, ahogy Győrben nem fogadták el, úgy akkor Kecskemét is megtehetette volna ugyanezt, csak itt valószínű nem voltak Horváth Edék, meg nem volt Markó Iván sem.

– *Kisebb volt a zsarolási potenciál.*

– Gondolj bele, hogy Horváth Ede meg Markó Iván, aki akkor igazgatta a Győri Baletet, nemzetközi híru és keresett művész volt, és akkor ő azt mondja, hogy én elmegek innen, ha ezek idejönnek színházat csinálni. Horváth Ede meg azt mondja, hogy a Markónak van igaza. Kecskeméten az erőviszonyok mások voltak. Ellenére annak, hogy Kecskemét művészeti, kulturális élete úgy a hetvenes évek közepétől fejlődött ugrásszerűen. Emlékszem, a Kátai Miskával¹⁰ beszélgettünk, és mondom neki, te idefigyelj, ezt csak úgy lehet nemzetközivé tenni, ha azt mondjuk, hogy szovjet–magyar. Azt mondja, jó. A Szovjetunióban, mert hát ismerte, tudod, hogy milyen jó zománcosok vannak, nem oroszok, hanem ukránok grúzok stb. Először, ha jól emlékszem, magyar–szovjet zománcművészeti alkotótelep volt. A zománcgyárral beszélgettünk, hogy fogadja be a szovjet vendégeket, így indult el. Mondom: ez egy nagyon izgalmas korszak volt. 1969-ben Pozsgay Imre volt itt az ideológiai titkár a megyénél. A Forrás akkor indult el. Kellott hozzá a Kiskunság¹¹, mint előzmény, kellett egy jó szervező, ő volt Varga Mihály, kellett Orosz László, kellett Szekér Bandi, Goór Imre, kellett olyan emberek, akik befogadják Zám Tibort, Kunszabót, most gondolj bele.

– *Tekintélyes névsor, kétségtelenül*

– Ha most ezeknek még a politikai hátterét is megnézed, meg hogy ezt föl vállalták az akkori vezérek, meg hogy szociográfia... Már az én időmben konferenciákat rendeztünk, a társadalmi ismeretekkel foglalkozó két vagy három országos tanácskozás is volt Kecskeméten.

– *És volt Nagybaracscai fotótábor.*

– A Nagybaracscai Fotótábort, azt speciel én kezdtem. A bajaiakkal beszélgettünk és a nagybaracscai kulturális igazgató nagyon jó szervező fickó volt, meg ne kérdezd a

9 Tóth Dezső a Lázár-kormány kulturális miniszterhelyettese 1977–1985-ig.

10 Kátai Mihály (1935) festő, zománcművész, a Kecskeméti Zománcművészeti Alkotótelep alapító tagja.

11 Kiskunság: a TIT kiadásában megjelenő megyei folyóirat 1955–1969 között, a Forrás előde.

nevét, mert nem tudom. A KISZ-esek, a Király Zoliék¹² megszervezték, a fiatal szociográfusok ott voltak egy hétig, egy kis könyvecske is megjelent mindjárt az első táborról. Izgalmas, érdekes és ingoványos terület volt, tagadhatatlan. Ebben az időben született meg a Fülöpszállásról szóló szociográfia is.

– *Nyilván a szociográfia volt az a terület, ahol talán a leginkább megvolt a lehetőség az áthaladásokra.*

– Igen, is. Akkor név nélkül mondom, szegény, ő is meghalt. Mikor megjelent a borhamisításról szóló sorozat a Forrásban, Erdélyi Ignác¹³ behívat, hogy képzelitek ti ezt, hogy borhamisítás van, nem fogják megvenni külföldön a borainkat. Mondtam neki, hogy ne haragudj már, Erdélyi elvtárs, egyrészt nem tudnak olvasni, másrészt pedig nem azt nézik, hogy a szociográfia megjelent, hanem, hogy jó a bor, vagy nem jó. Ha csak a szociográfiát végignézed a Forrásban, hihetetlenül izgalmas dolog volt ez!

– *Zám és Kunszabó személyisége is különleges volt.*

– Persze. Tulajdonképpen a határon túli irodalommal is az volt a helyzet, mint a szociográfiával, csak nekünk nem volt akkora hírünk, mint mondjuk a Tiszatájnak. Varga Miska felvidéki írókkal találkozott, idejtek kárpátaljai, felvidéki meg vajdasági írók, például Tolnai Ottó, és volt erdélyi írónk Páskándi Géza személyében, aki egy időre le is telepedett Kecskeméten.

– *Te mikor lettél szerkesztőségi tag?*

– Volt először egy szerkesztőbizottság, úgy '85–'86 táján, így valahogy. Akkor még az Igazgatóságon dolgoztam.

– *Ez a szerkesztőbizottság tulajdonképpen azért jött létre, hogy kontrollszerv legyen a szerkesztőség fölött?*

– Igen. A szerkesztőbizottság megszűnt nyolcvanvalahányban, még a rendszerváltás előtt. Utána megint csak szerkesztőség lett. A szerkesztőségnek 1987 vagy 1988 óta vagyok tagja.

– *Mondtad ezt a történetet, hogy a Csoóri-esszét kivágták pengével a már kinyomtatott lapból. Korábban például a '79-es, a lakiteleki fiatal írók találkozájához kötődő számot nem kifogásolta a politika?*

– De, kifogásolta. A szociográfiákkal állandóan baj volt, de ezeknek egy jó részét ki lehetett védeni. Amikor Varga Miskát leváltották, tudod, a csehszlovákiai események, ez volt az indok, a csehszlovákiai eseményekben való magyar szerepvállalásról valaki nem úgy írt, ahogy azt akkor elfogadták, ezt pontosan nem tudom, csak sejtem, hogy ez természetesen országos mozdulat volt. Tehát amikor Miskának 1973-ban távoznia kellett, a Petőfi Népe-nél mi csináltunk neki helyet. Nem került az utcára, nem került süllyesztőbe.

– *Az utódját, Hatvani Danit hogyan találtátok meg?*

– Azt igazán nem tudom. Dani a Petőfi Népe-nél volt, akkor már megjelent neki egy verseskötete. Költőként indult, nem újságíróként, ráadásul a gazdaságpolitikai rovatnál

¹² Király Zoltán (1948) médiaszemélyiség, politikus, parlamenti képviselő 1985–1994 között, az MSZDP elnöke 1993–94 között.

¹³ Erdélyi Ignác a Bács-Kiskun Megyei Pártbizottság titkára volt.

dolgozott. Én Szegeden hallottam először a nevét, mert Szegedre járt egyetemre, jogi karra. Fiatal hallgatóként sokszor találkoztam vele és más fiatal írókkal, Baranyi Ferivel meg a Gerelyes Endrével. Nekem Gerelyes Endre nagyon jó barátom volt, ugyan nem tanított, de ott volt adjunktus. Szegény, tehetséges volt, csak megártott neki az alkohol. Egyébként őtöle hallottam azt, amit a múltkor mondtam neked: hogy az értelmiség előtt két út van: az egyik az alkoholizmus, a másik járhatatlan.

– *Szóba került közöttünk Páskándi Géza neve. Az körülbelül világos, hogy el kellett jönnie Erdélyből, de miért éppen Kecskemétet választotta? Volt-e szerepetek ebben?*

– Valószínű, hogy lehetett valami szerepünk benne. Egyrészt az ő darabjai iránt érdeklődtünk, és azért ez nem volt mellékes, másrészt dramaturgként itt tudták alkalmazni, volt állása a színházban. Ez pedig nyilván meghatározó érv volt a város mellett.

– *Ha végiggondolom ezt az időszakot, ott volt a Forrás, a délvidéki kapcsolat, az erdélyi kapcsolat, a színháznál a Felvidék, hiszen itt dolgozott rendezőként Beke Sándor, meg színészek is jöttek. Mennyire volt szabad, vagy éppen zártkörű az ezekről való döntés?*

– Az előbb mondtam, hogy azért kaptam egy kis ejnye-bejnyét, kellett volna szólnom például a Kamaraszínházi Fesztivál előtt, hogy kiket akarok meghívni. Meghívtuk a vendégeket előzetes egyeztetés nélkül, pénzünk, ugye, nem volt sok, és amikor már kiderült, hogy kik lesznek itt, akkor már nem lehetett lemondani. Milyen alapon mondták volna le velem, hogy ne jöjjön a Ladik Kati, ne jöjjön a nagyváradi színház, ne jöjjön Kassáról senki? Ezt nem lehetett. Azért annyi eredménye mégis volt a rosszállásnak, hogy a helyi sajtó elhallgatta a fesztivált. Egyedül a Szabad Föld írt róla.

– *Ami a magyar parasztság lapja volt.*

– Meg hát a vitát is elhallgatták. Rendeztünk egy vitát a kamaraszínházi jövőről. Ne feledd el, akkor a kamaraszínház még nem volt ennyire műhelymunka, az mindössze egy kisebb színház volt.

– *Attila, beszéltél Kátay Mihályról meg a zománcművészeti alkotótelep létrejöttéről. Arra volt-e rálátásod, hogy Probstner János hogyan került Kecskemétre, hogyan lett a zománc- mellett kerámiastúdió is?*

– Persze, hogy volt, csak olyan kellemetlen erről nekem beszélni. Egy hódmezővásárhelyi barátom mondta, hogy volt náluk egy energikus fiatalember, egy keramikusművész és Kecskemétre került. Keramikusművész? Bevallom neked, hogy a kerámiát, a paraszti kerámiát, azt úgy sejtettem, de nem nagyon ismertem. Kiderült, hogy két lépcsőházzal arrébb lakott, mint én. Megismerkedtem vele, kint a Széchenyiben, a Stádium utcában laktunk mindketten. Mondtam először Bodor Jenőnek, hogy van itt egy nagy tervekkel rendelkező keramikus, meg kéne hallgatni. Tulajdonképpen így indult el, és utána János a maga tehetségével és szervező zsenijével, hatalmas lendületével végigvitte, amit elképzelt. Most sajnos megtört, deformálódott ez a lendület azzal, hogy a megye megszűnésével kényszerűségből összevonták a korábban önálló alkotó műhelyeket egy közös szervezetbe. Tudom, hogy fájhat neki, de csak ez volt a megoldás, ami történt. A Kormányhivatal azt mondta, hogy nincs szüksége Kerámia Stúdióra. Az összevonás a túlélés lehetőségét jelentette. Ha a város nem áll az ügy mellé, akkor ezek az intézmények megszűnnek. És még egyszerű létrehozni őket, szerintem lehetetlen vállalkozás lenne.

– *A Rajzfilmstúdió és a többi kulturális intézmény létrejöttéről is vannak emlékeid?*

– Amikor Mikulás Feri, és vele a rajzfilmstúdió Kecskemétre került, még a KISZ-nél voltam. A megyei KISZ-bizottság kulturális részlege rajzpályázatot hirdetett. Most már nem tudom, nem akarok hazudni, azt hiszem egy vagy két ember ebből a rajzpályázatból került a stúdióhoz, mert akkor a Feri kereste, hogy ki tud rajzolni. Aztán a Naiv Művészek Múzeuma. Ott Kerényi Jóskaival átugrottunk a gólyás ház kerítésén, mert meg akarta mutatni, milyen értékei vannak a lebontásra ítélt egykori Bánó-háznak, amelyet a köznyelv csak gólyás házként emlegetett. De volt kihez menni, hogy ne bontsák le mégse. Külön történet a Szórákaténusz is.

– *Egyszer csak a Moldován Domokos megjelent Kecskeméten?*

– Igen, de ő már a Romány Pálnak az ismerőse volt. A lényeg az, hogyha az ember valamivel találkozott, ami szellemi értéknek tűnt, akkor mehetett vagy a Rományhoz, vagy a Gajdócsihoz, vagy Bodor Jenőhöz, és ők többségében aztán támogatták ezeket az ötleteket.

– *Az sem lényegtelen, hogy egyáltalán be lehetett jutni hozzájuk ilyen javaslatokkal.*

– Be, még a Horváth Pistához¹⁴ is.

– *Lehetséges, hogy az összes emlegetett vezető közül ő volt kulturálisan a legkevésbé érzékeny?*

– Igen, ő inkább hagyta, hogy megtörténjenek a dolgok, nem nagyon kezdeményezett. De nem ártott legalább. Ő egy kicsit más típus volt.

– *Mennyire tartod véletlennek azt, hogy épp ezek az intézmények települtek itt meg, vagy mennyire volt ez tudatos koncepció, tudatos építkezés eredménye?*

– Most így utólag, ha azt mondanám, tudatos volt, akkor hazudnék. Az volt a tudatos, hogyha érték jelent meg, akkor azt támogatni kell. Zám Tibornak akkor már megjelent könyve, és amikor idekerült, a Petőfi Népe alkalmazta is. Őt is, másokat is, akiket kellett. Na de ehhez azért kellett az akkori megyei vezetés.

– *Akkor már Welther¹⁵ a főszerkesztő?*

– Gondolom, Welther megkapta, hogy ezt az embert föl kéne venni. Akkor föl kellett venni. Nem bántani akarom Welther Dánielt halott mivoltában, de ő inkább engedelmes volt.

– *A két nagy szülött kultuszáról kérdezlek még. A Kodály Intézet létrejöttének többé-kevésbé ismert a története, de a Katona József Társaságról, amelynek elnöke vagy már hosszabb ideje, beszéljünk egy kicsit.*

– Na, például a Kodály Intézet! Tudod, a Kéttemplom köz egy üzleti utca volt. És természetesen a gazdasági emberek nem akarták engedni, hogy lebontsák. Kerényi Jóska viszont azt mondta, hogy a falak mögött van egy olyan épület, amit föltétlenül ki kell bontani és kulturális célra átalakítani. Egy éjszaka a Vízmű Vállalat akkori igazgatója, Benkó Zoltán, Kerényivel egyeztetve és az én tudtommal lebontotta a takaró épületcskéket. Iszonyú nagy ballhé lett, mert az üzletemberek, gazdasági emberek azt szerették

14 Horváth István (1935) jogász, politikus, az MSZMP Bács-Kiskun Megyei Bizottságának első titkára két ciklusban is (1968–70, 1973–1980), a KISZ KB első titkára (1970–1973) későbbi belügyminiszter a Lázár- és Grósz-kormányban.

15 Welther Dániel (1924–1990) újságíró, a Petőfi Népe főszerkesztője 1956–1982 között.

volna, hogy ott bevásárlóutca legyen. Tulajdonképpen az épület így került szóba, mint lehetséges Kodály Intézet. Szegegy Csató Karcsi¹⁶ kapott érte fegyelmet, mert előző nap megírta, hogy nagyon fontos lenne, hogy ez az épület megszülessen. Aztán éjszaka lebontották a takaró épületeket, és szegényre ráfógták, hogy azért, mert ő megírta. Azóta a Kodály Intézet és más intézmények viszik a város hírét.

A Katona-ügy, az egy kicsit nehezebb, mert társaság ugyan van, de tagdíjat nem szedünk, így nehéz működni. Minden évben valami maradék pénzből eléledgélünk. Most esszépályázatot hirdettünk, egészen jól sikerült, országhatáron kívülről is jöttek be tanulmányok, a Forrásban három már meg is jelent. Most a színházzal szerveztünk egy középiskolás kritikusi pályázatot. Nagyon jó, hogy sikerült annak idején megnyitni az emlékházat. Terveztük, de sajnos nem sikerült kibővíteni, ott most már lakóház van.

– 1989 előtt a Katona József Társaságnak volt-e meghatározó értelmiségyszervező szerepe?

– Volt, akkor legalább két-három évenként volt egy ilyen Katona életét feldolgozó rendezvény, mert hát egészen addig, valljuk be, a Katonáról szóló irodalom meglehetősen szűk volt. A hetvenes évek végétől kezdődött az, hogy ha valaki el akar olvasni valamit Katonáról, már nagyon sok mindent talál. Ehhez kétségtelen, hogy a Katona-társaság akkori vezérkara, Orosz Laci bácsi és mások érdemben hozzájárultak. Én ma úgy gondolom, hogy most már nemcsak a Katona-életműről, hanem az irodalom és a művészetek összefogásáról kellene, hogy szó legyen. A Katona-kultusz ne csak Katona Józsefről szóljon, hanem Katona szellemiségéről. Többször elmondtam, hogy 39 éves korában halt meg. Ő ezért a városért annyi mindent tett 39 éves koráig, amit ő felmutatott, az egy követendő magatartás. Nagyon jó lenne, ha ez a kultusz egy kicsit a kecskeméti művészeti élet ihletője lenne, mert a városban ma is komoly értékek vannak.

Annak idején írtam egy dolgozatot a művészet vidéken, vidéki művészek témakörben. Sajnos Magyarország egy Budapest-fejű ország, a művészetben meg különösen az. Hogyha Pesten valaki főlhúzza a szoknyáját, az egész országos sajtó erről szól. Ha Kecskeméten megszületik egy érték, még a kecskeméti se nagyon tudják, vagy csak ritkán. Provinciának tekintenek bennünket a fővárosból, s ami itt születik, legyen bármilyen jó, provinciálisnak. Egy általam elképzelt Katona-kultuszban tehát nemcsak Katonáról lenne szó, hanem az itteni művészeti-kulturális élet egészéről. Segíteni azt, ami itt történik, vagy megszületik. Tudom, nagyon sokan vannak itt a városban, akik tesznek ezért. Csakhogy mikor tudjuk áttörni a falakat, azt nem tudom, mert azért majdnem minden vidéki város így jár, mint mi. És ez elég nagy baj.

– Ez az intézményrendszer, amiről itt beszélgetünk, szerinted fenntartható állapotban van, vagy olyan gondokkal néz szembe, mint amit a Forrás, a zománcműhely és a kerámiaműhely kapcsán említettél?

– Igen, én sajnos azt látom, hogy az intézményrendszer is veszélyben van. Napi politikai ügyről van szó, ezért ne menjünk bele mélyebben. Azt hiszem, hogy az a baj, hogy a kultúrában, a művészetben még nincsenek igazán magánmecenások. Az állam már nem akar, vagy nem tud mecénás lenni. Márpedig úgy tűnik nekem, hogy Magyarországon a kultúra mecénások nélkül nem életképes. Mindenkit, aki tesz valamit a művészetért, a kultúráért, jobban meg kellene becsülni, jobban oda kellene rá figyelni. És itt az ifjú nemzedékről beszélek, nem az én korosztályomról.

16 Csató Károly újságíró, a Petőfi Népe munkatársa 1984-ig.

– Beszélgettünk az intézmények kapcsán a politikai döntéshozókról meg a funkcióban lévő emberekről. Kerényi József példája mutatja, hogy számosan lehetnek még olyanok, akik hatással voltak ezekre a fejlesztésekre, de nem voltak politikai döntési pozícióban. Voltak-e, és kik voltak azok az emberek, akik szerinted meghatározó módon befolyásolták a város kulturális fejlődését?

– Az előbb felsoroltam nagyjából a Forrás köré csoportosuló szellemi embereket, Orosz Laci bácsit, Szekér Bandit. Aztán Bodor Jenőt. Nyilván nagyon sokat tett a színházért Radó Vili¹⁷ bácsi, mindenekelőtt a jó taktikai érzékével, aztán Erdei Péter, akivel a világzenekar megtámadása ügyében például mélyen nem értek egyet, de a Kodály Intézet kapcsán elismerem az érdemeit. Nem vagyok szakember, de úgy vélem, Vásáry Tamás messzire elvitte volna a híret Kecskemétnek. Az építészek között meglehetősen sok van, akik ma is működnek, Farkas Gábor, Öveges László, hogy csak két nevet említsek. A fotósok közül Iskander. Van itt a festők és szobrászok között is sok érték, Benes, Lakatos Pali, Pálffy, Bodri Feri, de nem akarok neveket sorolni, úgysem lehetne teljes a felsorolás.

– Mi lehet ma ennek a városnak a vonzereje az ismert feltételrendszer közepette? Mondjuk az Európa Jövője Fesztivál?

– Is. Kérdés lehet, hogy meddig bírja, mert azért a Csiperóhoz is kell egy csapat, kell, aki ezt kitalálja, és kell, aki az ötletet végre is tudja hajtani. Ne felejtjük el, hogy amikor a Csiperó indult, akkor még Magyarországon nem voltak ilyen találkozók. Most már majd' mindenütt van valami hasonló, de a találkozó indulásakor unikum volt Magyarországon, meg talán Európában is. Nem tudom, hogy mi lesz például a művészteleppel? Mi lesz a Fotóművészeti Múzeum sorsa? A Fotóművészeti Múzeum egyedüli volt az országban, még mindig egyedüli. Ezt elkótyavetyélni, veszni hagyni vagy elengedni a fővárosba, hát nagy baj, nem?

– Az aggodalom közös bennünk.

– Én biztosan elfogult vagyok Kecskemétet illetően, miért ne lennék az, de itt olyan szellemi, művészeti értékek vannak, amire nagyon oda kell és kellene figyelni, jobban, mindig jobban, mert elveszhetnek az értékeink. Ott van például a Bozsó. Mikor én idekerültem, akkor Kecskeméten volt kettő, három festő, most lehet, hogy kicsit több is van, mint kéne, de most azért, gondolj bele, mi mindennek az elindítója volt ő!

– Én nem tudom, hogy például Pócs Péter¹⁸ hogyan került ide.

– Vagy Pócs Péter például, és Horváth Mariék!¹⁹ Bármennyire is nehéz helyzetben van a rajzfilmstúdió, ma a legbiztosabb, a legstabilabb. És Kecskemétnek a jó értelemben vett híret a Kecskeméti Rajzfilmstúdió is vitte, viszi a világba. Emlékszem rá, hogy a hetvenes, nyolcvanas években békéscsabai meg szegedi barátaim is irigykedve néztek, hogy de jó nektek Kecskeméten, hogy ott mi van. Mondom, hogy rengeteg gond van, meg nem is figyelünk oda úgy, ahogy kéne, hülye vagy te, azt mondja, Kecskemét a mércé!

Az interjút Kriskó János készítette

17 Radó Vilmos (1913–2001) színész, rendező, színházigazgató, a Kecskeméti Katona József Színház örökös igazgatója.

18 Pócs Péter tervezőgrafikus, plakátművész, az 1990-es évek közepéig Kecskeméten élt.

19 Horváth Mari rajzfilmrendező, a Pannónia Filmstúdió és a Kecskemétfilm rendezője.